

Lietuvių kalbos ir literatūros dalyko samprata: vidurinio ugdymo kaitos diskursas

Zita Nauckūnaitė

Docentė socialinių mokslų (edukologijos) daktarė

Vilniaus edukologijos universiteto

Lietuvių kalbos didaktikos katedra

Ševčenkos g. 31, LT- 03111 Vilnius

Tel. (8 5) 233 08 52

El. paštas: zita.nauckunaite@vpu.lt

Straipsnyje nagrinėjama, kaip kito lietuvių kalbos ir literatūros kaip mokomojo dalyko samprata Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje 1993–2011 metais. Dėmesys ypač kreipiamas į vidurinį ugdymą, kurį apibrėžia dvi nacionalinės programos: Vidurinio ugdymo bendroji programa ir Brandos egzaminų programa. Kadangi privalomas lietuvių kalbos brandos egzaminas turi lemiamą grįžtamąjį ryšį ugdymo procesui 11–12 klasėje, analizuojamos egzamino užduotys. Pristatomi 2013 metų lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino tikslai ir užduoties pobūdis. Išvadose pabrėžiama, kad literatūrinio ugdymo procese turi būti laikomasi tinkamos pusiausvyros, derinant teksto interpretaciją ir tradicinę literatūros istoriją, kuri užtikrina kultūros, literatūros paveldo perimamumą.

Pagrindiniai žodžiai: vidurinis ugdymas, bendrosios programos, brandos egzaminas, ugdymo kaita.

Lietuvių kalbos ugdymas ir literatūrinis kultūrinis lavinimas Lietuvos bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje užima išskirtinę poziciją. Ją apibrėžia dvi nacionalinės programos: Vidurinio ugdymo bendroji programa (toliau – VU BP) ir Brandos egzaminų programa. Nuo 2011 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo Lietuvių kalbos ir literatūros VU BP, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. V-269. Šios kaitos tik patvirtintos ugdymo programos projektas yra sulaukęs išskirtinio visuomenės dėmesio, nes vadinamasis programos atnaujinimas nėra tik kosmetinis: kinta programos esminė kryptis, kartu su ugdymo progra-

ma numatomi ir privalomo lietuvių kalbos egzamino pokyčiai. Kas lemia šią kaitą, kokios jos tendencijos, kokias bandoma spręsti problemas?

Lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo kaita priešasčių ir pasekmių požiūriu iš esmės dar nebuvo nagrinėta. Daugiausia tirta lietuvių kalbos mokymo nuostatų, turinio ir metodų dermė, ugdytinų kompetencijų turinys, programų 11–12 klasėje turinio kaita ir dermės galimybės (Salienė, 2002; 2005; 2007; 2009). Beveik kiekvienais metais lietuvių kalbos brandos egzaminų rezultatai sulaukdavo statistinės arba kokybinės analizės (žr. 2007 metų egzamino kokybinė analizė; 2008 metų egzami-

no statistinė analizė; 2010 metų egzamino statistinė analizė ir kt.). Dalykinę teksto rašymo dalies kandidatų darbų vertinimo analizę yra atlikusi ir šio straipsnio autorė (žr. Dalykinė analizė, 2008). Pamažu brendo supratimas, kad kai kurios esminės lietuvių kalbos ir literatūros mokymo(si) problemos yra pasekmės postmoderniško dalyko sampratos pakeitimo švietimo reformos pradžioje. Mokomojo dalyko samprata pasireiškia ugdymo turiniu ir egzamino užduočių pobūdžiu. Todėl dalyko sampratos kaita ir gali būti atskleista analizuojant šių aspektų kaitą.

Tyrimo **objektas** – lietuvių kalbos ir literatūros kaip mokomojo dalyko Lietuvos bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje sampratos kaita.

Tyrimo **tikslas** – išanalizuoti priežastis, lėmusias naujos krypties Vidurinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros bendrosios programos (2011 m.) parengimą ir naują brandos egzaminų (nuo 2013 m.) kryptį.

Tyrimo **uždaviniai** – nustatyti esminius lietuvių kalbos ir literatūros kaip mokomojo dalyko ugdymo turinio pokyčius (1993–1994 m. ir 2002 m.); apžvelgti lietuvių kalbos brandos egzamino užduočių kaitą (2001–2012 m.); atskleisti dalyko vidurinio ugdymo turinio ir brandos egzamino užduočių koregavimo priežastis.

Tyrimo **metodai** – dokumentų ir mokslinės literatūros analizė; lyginimas ir modeliavimas.

Nepriklausomybės laikotarpiu VU BP buvo atnaujinamos kelis kartus: 1994 m., 2002 m. ir 2011 m. (Lietuvos švietimas, 2010, p. 85). Keičiamos programos daro tiesioginę įtaką ugdymui, tačiau 11–12 klasių mokytojai organizuodami ugdymo procesą labiau atsižvelgia ne į vidurinio ugdymo

mo, o į egzaminų programas, nes jų orientyras yra egzaminai (Duoblienė, Bulajeva, 2008, p. 73). Todėl svarbu pastebėti, kokią įtaką lietuvių kalbos ugdymui ir literatūriniam lavinimui turėjo 1994 m. Bendrosios programos, 2002 m. Lietuvių kalbos VU BP, kokia įtaka užkoduota naujai patvirtintoje 2011 m. Lietuvių kalbos ir literatūros VU BP; lygiai taip – kokią grįžtamąją jėgą ugdymo procesui rodo privalomas lietuvių kalbos brandos egzaminas ir kodėl reikalinga jo krypties korekcija.

I. Esminiai lietuvių kalbos ir literatūros ugdymo turinio lūžiai švietimo reformos pradžioje

Kalba integruoja ir integruodama iš-tirpsta – dingęs dalyko objektas. Kalbant apie 1994 m. Bendrąsias programas pirmiausia dera prisiminti joms pradžią davusias *Lietuvos švietimo reformos gaires* (1993 m.), kuriose nurodyta, kad iš esmės turime keisti požiūrį į kalbą ir jos mokymą(si): „Vadovaudamiesi semiotine kalbos teorija, siekiame modeliuoti teksto – kalbinio ir nekalbinio – prasnę. <...> Be žodinių tekstų, reikėtų suprasti ir vertinti kino filmų, radijo bei televizijos laidas, jų raiškos priemones, kur menas sujungtas su technika“ (Plentaitė, 1993, p. 200–201).

Taigi jau 1993 m. lietuvių kalbai kaip dalykui buvo duota kryptis aprėpti visas kalbos vartojimo sritis ir netgi tas, kurias kalba galima pavadinti netiesiogine reikšme; dalykas, anksčiau vadintas lietuvių kalba ir literatūra, tapo lietuvių kalba, o jo bendriausia paskirtis – „išugdyti asmens gebėjimą suvokti, interpretuoti ir kurti įvairių stilių įvairių lygmenų gimtosios kalbos tekstus, išmokyti gimtąja kalba reikšti įvairių gyvenimo patirtį“ (Bendrosios programos, 1994, p. 171) reiškė ir tai,

kad „*visas kalbos ugdymas turėtų įgauti ryškesnę komunikacinę kryptį*“ (p. 173). Tai, kad buvo siekiama priartinti mokyklą prie gyvenimo, suaktyvinti ir įprasminti ugdymo procesą, neabejotinai teigiama. Tačiau postulas, kad literatūra „*suprastina išplėstinę prasmę: į ją įeina knygotyros pradmenys, periodinė spauda, literatūros sociologijos elementai, televizija, radijas, kinas, teatras*“ (p. 180), jau keitė pačią dalyko esmę.

Žinoma, grožinės literatūros, kaip žodžio meno, ryšiai su kitais menais visada buvo palaikomi ir skatinami, bet televizija, radijas, kinas, teatras turi, nors ir susijusią su žodžiu, tačiau kitokią raišką. Kokiu pagrindu šios visuomenės informavimo priemonės ir meno sritys buvo sutapatintos su literatūra? Atsakymą rasime peržvelgę Vakarų šalių mokymo programas: patraukliai ir prasmingai atrodo pavadinimas „Kalbos menai“ („*Language Arts*“), tačiau tai yra sritis, siejanti atskirus mokomuosius dalykus – kalbą (lingvistiką), literatūrą (grožinę), komunikaciją, rašymą, skaitymą, žurnalistiką, viešąjį kalbėjimą, vizualinį raštingumą ir pan. Dalykai – per kalbą – yra susiję, tarpusavyje integruojami, tačiau kiekvienas išlaiko autonomiją. O pagal 1994 m. Bendrąsias programas lietuvių kalba (ir literatūra) kaip dalykas turėjo prarasti ribas, nes „kalba yra visur“.

Šis reikšmingas pokytis, iki šiol tebeturintis galios, tiesiogiai susijęs su gimtajai kalbai ugdyti pasirinktu komunikaciniu metodu. Nors šį metodą propaguojančios tarptautinės organizacijos (pvz., Europos Taryba, UNESCO) rūpinosi „kuo skubiau šalinti kalbinius barjerus, varžančius tautų bendradarbiavimą“, ir buvo aišku, kad *komunikacinis metodas taikytinas svetimųjų kalbų mokymui(si)*, jis buvo įdiegtas ir į

lietuvių gimtosios kalbos programą, nurodant, kad „komunikacinis metodas skatina mokytojus kalbos mokymą grįsti moksleiviui įdomia, jo amžių, gyvenimiškąją patirtį ir interesus atitinkančia medžiaga“, kad „gyvas moksleivio santykis su ugdymo turinyje įkūnyta sociokultūrine medžiaga yra nesuderinamas su pernelyg į teoriją, istoriją ar formalią kalbos struktūrą orientuotomis mokymo užduotimis“, kad „reformuotoje mokykloje turėtų nebūti vietos perdėtam literatūros ir kalbos mokymo teorizavimui, dramatinizavimui, besaikiam istorijos žinių plėtimui“ (Jackūnas, 1994, p. 2, 3). Diplomatinė leksika (*pernelyg, perdėtam, besaikiam*) ilgainiui jau neatliko apsauginės funkcijos, nes lietuvių kalbai mokytis buvo duota iš esmės kita kryptis: ne analizuoti kalbos struktūras, o susipažinti su jos vartojimo būdais, t. y. *vertikalioji* kryptis buvo pakeista *horizontaliaja*.

Tai, kad Bendrosiose programose „pernelyg sureikšminamas komunikacinis kalbos aspektas“, kad nereikėtų suabsoliutinti natūralios kalbos galimybės vienyti, integruoti visas kultūros sritis – „kalbos nederėtų išstipinti kultūroje, o tuo labiau literatūroje ar net grožinėje literatūroje, o kalbos pamokų – literatūros ar kitų dalykų pamokose“, nes „joks mokslas, joks žinėjimas be atitraukimo neįmanomas“, – buvo įspėta filosofo K. A. Stoškaus dar 1996 m. (Stoškus, 1996, p. 6, 8), tačiau integracinė komunikacinė nuostata pamažu išsigalėjo. Viena iš svarbesnių jos pasekmių – problemiškas *kalbos kaip dalyko* ir *kalbos kitų dalykų mokymui* skirties supratimas, nes programiniame straipsnyje „Lietuvių kalba reformuotoje Lietuvos mokykloje“ buvo nurodyta, kad „lietuvių kalba mokykloje nėra toks pat dalykas kaip kiti mokomieji dalykai: gimtosios kalbos mokymas atlie-

ka bendresnį, kitus dalykus vienijantį ir integruojantį vaidmenį“ (Jackūnas, 1994, p. 3). Abu šio postulato sandai atskirai paėmus neginčytini, tačiau pirmąjį aiškinant antruoju išeina, kad lietuvių kalba *kaip mokomasis dalykas* turi apimti – vienyti, integruoti – ir kitus dalykus, o ne tai, kad kitų dalykų mokytojai savo pamokose privalo puoselėti lietuvių kalbą. Toks perlenkimas iš tiesų ir buvo padarytas: lietuvių kalbos mokytojai turėjo mokytį suprasti informacinius tekstus, o egzamino žodžiu ar kalbėjimo įskaitos metu klausytis vadinamųjų *mokslo* temų, kurios su kalba dažniausiai susijusios tiek, kad yra kalba išreiškiamos, o kitų dalykų mokytojai nebuvo (ir nėra) įpareigoti rūpintis mokinių kalba, t. y. „vieningas“ lietuvių kalbos ugdymas mokykloje iki pat šių dienų yra lietuvių kalbos mokytojų reikalas. O visuminio kalbų mokymo (angl. „*pluralistic approaches*“) požiūriu yra priešingai – kiekvieno dalyko mokytojas yra ir kalbos mokytojas, o teksto suvokimas yra turinio suvokimas, vadinasi, tai kaip tik ne kalbos, o kitų mokomųjų dalykų (dažnai – tarpdalykinis) objektas, nes kalbos kaip dalyko objektas yra ne teksto turinys, o universalios jo kūrimo priemonės (žr. *Languages in Education, Languages for Education*, 2006).

Lietuvių kalbos ugdymo 2010–2014 metų strategijos „1 uždavinys. Įtvirtinti lietuvių kalbos, kaip mokomojo dalyko, humanitarinio ugdymo paskirtį, *atsisakant siauro požiūrio į lietuvių kalbą tik kaip į komunikacijos instrumentą*“ (Strategija, 2010, 11.1 – paryškinta cituojant) rodo, kad šis aspektas jau suvokiamas kaip paviršutiniškumo grėsmė ir stengiamasi dalyką orientuoti *vertikaliaja* kryptimi. Tačiau svarbu išlaikyti sisteminės ir komunikacinės dalyko kryptį pusiausvyrą, kad mokymo(si)

orientyrai nekistų švytuoklės principu ir nebūtų išderinama didaktinė sistema.

II. Vidurinio ugdymo orientyro – brandos egzamino užduočių analizė

1994 m. Bendrųjų programų 11–12 klasės literatūrinio lavinimo dalyje nebuvo nurodyta nė vieno autoriaus ar kūrinio – tik galimi literatūros istorijos pjūviai ir pabrėžta, kad turėtų būti aprašomi, interpretuojami ir vertinami literatūriniai, filosofiniai, religiniai, publicistiniai, moksliniai tekstai (žr. Bendrosios programos, 1994, p. 200–201), t. y. autorių ir kūrinių atranka buvo palikta vadinamųjų individualiųjų programų ir vadovėlių autorių nuožiūrai. Tokiu būdu visos prasmingos programos nuostatos tapo tiesiogiai priklausomos nuo vadovėlių medžiagos. Tačiau kai 2001 m. buvo įvestas valstybinis lietuvių kalbos egzaminas, mokytojams ir mokiniams reikėjo didesnio aiškumo, apibrėžtumo – kas įeina į egzaminą, ką konkrečiai reikia žinoti ir gebėti, todėl 2002 m. Lietuvių kalbos bendroji programa jau nurodo autorius ir kūrinius – tiek privalomus, tiek kontekstinius ir pateikia išsilavinimo standartus bendrajam ir išplėstiniam kursui. Kadangi brandos egzamino užduotys jau buvo pasirinktos (*teksto interpretacija; teksto suvokimo testas*), programoje ryškus posūkis nuo bendro humanitarinio išsilavinimo, nuo asmenybės ugdymo, kurį postulavo 1994 m. Bendrosios programos, į grožinių ir negrožinių kūrinių skaitytojo ugdymą (žr. Lietuvių kalbos VU BP, 2002).

Kokius orientyrus turėjo ir iki 2012 m. tebeturi 11–12 klasių lietuvių kalbos mokytojai? Peržvelkime brandos egzaminų užduotis nuo 2001 m., t. y. nuo to laiko, kai lietuvių kalbos egzaminas tapo valstybinis (žr. lentelę).

Lentelė. *Lietuvių kalbos valstybinio brandos egzamino raida*

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Poezijos teksto analizė ir interpretacija	Poezijos, prozos ir dramos (ištraukų) interpretacija						Poezijos, prozos ir dramos (ištraukų) interpretacija /				
							Publicistinis samprotaujamasis rašinys				
Teksto suvokimo užduotis											
Kalbos užduotys											
<i>Kalbėjimas (iskaita)</i>											

Kaip matome, 2001–2007 m. mokytojai orientavosi į mokinių rengimą trims valstybinio egzamino užduotims: grožiniam kūrinui ar jo ištraukai interpretuoti raštu, atsakyti į teksto suvokimo klausimus ir kalbos testui atlikti. Egzamino programos kalba tai reiškė trijų sričių – rašymo, skaitymo ir kalbos vartojimo – tikrinimą ir įvertinimą¹.

Kalbos užduočių pobūdis rodo, kad vidurinėje mokykloje buvo stengiamasi pakelti bendrąjį raštingumą: mokiniai, besirengdami egzaminui, turėjo kartoti rašybos ir skyrybos taisykles; įsidėmėti, kurie žodžiai ir jų junginiai gali būti vartojami, o kurie lietuvių kalbai nepriimtini. Apie tai, kad rengimas kalbos kultūros užduotims iš esmės ydingas, buvo nuolat kalbama pedagogų konferencijose ir seminaruose: mokiniams pirmiausia tenka išmokti daugybę neteiktinų žodžių ir gramatinių konstrukcijų, kurių savo kalboje jie – nauja karta! – dažniausiai jau nevartoja, t. y. rengiant egzaminui mokoma klaidingų atvejų, kad egzamino metu mokinys juos galėtų atpažinti ir atmesti. Raštingumą tikrinančios užduotys buvo kritikuojamos mažiau, tačiau vien tai, kad per valstybi-

nį brandos egzaminą buvo reikalaujama įrašyti pateiktame tekste praleistą raidę ir sudėti skyrybos ženklus, rodė, kad 11–12 klasėje tokiam treniravimui turėjo būti skiriama daug dėmesio.

Kalbos užduotimis buvo tikrinamas elementarus žinių taikymas, kai nereikalaujama savarankiškai mąstyti, juo labiau – susijęs su teksto rašymo užduoties kalbos normų laikymosi vertinimu. Todėl 2006 m. ŠMM patvirtintoje egzaminų programoje buvo numatyta, kad nuo 2008-ųjų raštingumas atskirais testais tikrinamas nebus. Kalbos normų laikymasis patikrinamas ir įvertinamas teksto rašymo užduotimi, kurią atlikdamas mokinys gali pasirinkti atitinkamas kalbos formas, t. y. parodyti, ką iš tiesų moka ar manosi mokąs.

Teksto suvokimo užduotis lietuvių kalbos valstybiniame egzamine yra jau 10 metų. Tačiau mokytojai nuolat kalba, kad ši užduotis *niveliuoja* mokinius, o egzaminą išlaikę mokiniai savo ruožtu teigia, kad testo atsakymus reikia *atspėti*, t. y. ugdyimo proceso metu tenka treniruotis – mokytiš tos spėjimo technikos². Tekstai šiai egzamino daliai renkami iš publicistikos, kuri rašoma laisvai, prasmės požiūriu yra labai talpi, daugiasluoksnė, todėl peržvel-

¹ Kalbėjimas, kurio vertinimas neįtraukiamas į egzamino rezultatus ir dėl šios priežasties nesulaukia dėmesio ugdyimo proceso metu, šiose straipsnyje nebus aptariamas.

² Lietuvos moksleivių sąjunga rengiant 2013 m. brandos egzamino programą perdavė Ugdyimo plėtotos centrui prašymą *teksto suvokimo* į egzaminą neįtraukti.

gę klausimus matome, kad vieni jų yra labai lengvi, paviršutiniški, pavyzdžiui, „*Kaip – teigiamai ar neigiamai – autorius vertina krizę (6–7 pastraipos)?*“ (sunkumas 0,94; skiriamoji geba 0,13)³; kiti klausimai orientuoja į potekstę, pavyzdžiui, „*Šiandienos aktualijas autorius apibendrina iki esminių būties klausimų. Nurodykite visame tekste aptariamą aktualiją ir su ja siejamą būtiškąją problemą*“ (sunkumas 0,31; skiriamoji geba 0,21) (2010 m. egzaminu statistinė analizė, p. 16–18).

Peržvelgus visas užduotis matyti, kad vadinamasis teksto suvokimas tėra **publicistinio teksto interpretacija pagal duotus klausimus**, todėl ją tikrinti ir įvertinti pagal numatytus atsakymus – kaip testą – ydinga. Juk toks testas sudaromas pagal tai, kaip vienas ar keli suaugę žmonės (užduoties sudarytojai) atsakytų į tokį klausimą. Parengtam testui išbandyti – patikrinti, kaip jis veikia testuosimų mokinių amžiaus grupėje, sąlygos nesudaromos. Taigi kiekvienais metais brandos egzaminu metu abiturientai gauna nebrandų testą – jam tai tėra pirmasis bandymas. Pavyzdžiui, 2007 m. teksto suvokimo užduočiai skirtas tekstas po egzaminu buvo įvertintas kaip „autorės pasąmonės srautas, sudarytas iš bemaž padrikų sakinių“, kuris „galėtų sudominti nebent specifinių poreikių turintį intelektualą“, ir daroma išvada, kad „tekstas egzaminui buvo parinktas netinkamas“ (2007 m. egzaminu kokybinė analizė, p. 13).

Pasak V. Salienės, vidurinėje mokykloje „tikrinimo metu turi būti paisoma reproduktivumo ir produkavimo gebėjimus tikrinančių užduočių proporcingo santykio“ (Salienė, 2007, p. 48), tačiau to pasiekti

³ Sunkumo indeksas rodo, kiek kandidatų atsakė į klausimą (pvz., 0,94–94 proc.). Gera skiriamoji geba yra 0,4–0,5; labai gera – 0,6 ir daugiau.

nelengva, nes ne visas žinias, kurios atrodo būtinos tekstui suvokti, galima paversti testo klausimais. Pavyzdžiui, 2008 m. egzaminu statistinė analizė parodė, kad klausimo „*Kuriam funkciniam stiliui priskirtumėte abu tekstus?*“ skiriamoji geba yra vos 0,15, esant 0,90 sunkumui (2008 m. egzaminu statistinė analizė, p. 17). 2009 m. teksto suvokimo teste analogiško klausimo jau nerandame, prašoma *nurodyti teksto žanrą*. Nors negalime palyginti šio klausimo skiriamosios gebos⁴, bet matome, kad 2010 m. ir 2011 m. teksto suvokimo testuose jau neprašoma nurodyti nei teksto stiliaus, nei žanro – bendrąsias žinias apie tekstą tikrinantys klausimai pasirodė esą testo balastas.

Daugelis teksto suvokimo klausimų yra tarsi skirti atspėti, ypač tie, kurie nurodo, kuriose pastraipose reikia ieškoti atsakymo. Todėl 2008 m. bandymas teksto suvokimo užduočiai skirti du tekstus atrodė kaip išeitis: tekstų lyginimas turėjo tikrinti analizės, apibendrinimo gebėjimus ir eliminuoti spėjimą. Tačiau egzaminu rezultatų statistinė analizė rodo, kad iš penkiolikos teksto suvokimo užduočių tik šešios turi, nors ir nelabai aukštą, bet pakankamą skiriamąją gebą, t. y. diferencijuoja kandidatus pagal tikrinamus gebėjimus. Kitų devynių klausimų skiriamoji geba (nuo 0,09 iki 0,29) rodo, kad atsakymai priklausė ne nuo vertinamų gebėjimų lygio, o nuo kažkokių kitų veiksnių (2008 m. egzaminu statistinė analizė, p. 14–17). 2010 metų egzaminu teksto suvokimo testo rezultatai beveik analogiški: devynių iš penkiolikos teksto suvokimo užduočių skiriamoji geba yra nuo 0,12 iki 0,30 (2010 m. egzaminu statistinė analizė, p. 16–18). Tokia

⁴ 2009 m. lietuvių kalbos brandos egzaminu statistinė analizė neskelbiama.

nepakankama skiriamoji geba rodo, kad atitinkamas užduotis ir stipresnieji, ir silpniesnieji kandidatai atlieka beveik vienodai, jos nediferencijuoja. Diferencijavimo požiūriu gerus rezultatus rodo *teksto rašymo dalis*, tačiau ji problemiška dėl kitų priežasčių.

Siauro filologinio požiūrio ugdymo pavojus – 10 metų realybė. *Grožinio teksto interpretacija*, VBE rašoma jau visą dešimtmetį, turėjo ir tebeturi lemiamos reikšmės literatūros mokymuisi, todėl šį egzamino žanrą aptarsime išsamiau. Pirmiausia derėtų prisiminti, kaip buvo įvesta interpretacija, pakeitusi literatūrinį rašinį, kuris, anot M. Martinaičio, buvęs „bjauriausias sovietizuotos mokyklos palikimas“, unifikuojantis patį subtiliausią sąmonės instrumentą – kalbą, jos išraiškos galimybes, nes mokinys prisitaikydavo „prie oficialios kalbos klišių bei literatūros suvokimo stereotipų“ (Martinaitis, 1992, p. 109). Deja, mokinys (ir mokytojas) lygiai taip prisitaikė ir prie interpretacijos: atradus „teksto interpretacijos trafaretus“ literatūros mokymas virto „sąvokų rebusu, mokinių rašiniai – padrikų minčių kratiniu“ (Literatūra dabarties mokykloje – prabanga ar būtinybė, 2009, p. 27), nors buvo tikimasi, kad teksto analizė ir interpretacija orientuosianti į „savarankiškesnį ir kūrybiškesnį mokinio santykį su literatūros tekstu“, o toks persiorientavimas būsiąs „ilgalaikis ir apgalvotas procesas“ (Ruseckienė, 2001, p. 314).

Interpretacijos žanras prie valstybinio brandos egzamino artėjo pamažu: nuo 1995 m. per stojamuosius egzaminus į Vilniaus universitetą tradicinius rašinius pakeitė literatūros teksto analizės ir interpretavimo užduotis; 1997 m. pradėta ir abitūros egzaminuose greta tradicinių sam-

protaujamojo pobūdžio rašinių temų skirti tekstus analizei ir interpretacijai. Be to, nukritus uždangai buvo norima kuo greičiau nusimesti visa tai, kas sena, ir aktyviai ieškoma kitokio brandos egzamino modelio Vakarų Europos šalyse, nepaisant, kad literatūrinis rašinys Lietuvoje turi šimtametę tradiciją, – jo sampratą, paskirtį ir įvairius didaktikos aspektus dešimtmečius gvildeno mūsų pedagogai, rašytojai, literatūros mokslininkai – Šatrijos Ragana, G. Petkevičaitė-Bitė, M. Gustaitis, J. Ambrazevičius, A. Kalnius, Z. Kuzmickis, J. Balčikonis, J. Budzinskis, A. Šoblinskas, J. Pikčiilingis, B. Katininė, A. Zabotka, J. Uzdila, R. Norkevičienė, Z. Alaunienė, L. Kuzavinienė, I. Ramanekienė, L. Ruseckienė, V. Daujotytė, R. Tamošaitis ir kt.

Tiesa, įvedant interpretaciją buvo įspėta, kad nėra protinga „beatodairiškai atsiskirti tradicinio literatūrinio rašinio tipo: likus tik su tekstais, kyla rimtas pavojus išnykti kontekstams (biografiniam, istoriniam, kultūriniam, socialiniam ir kt.)“ (Ruseckienė, 2001, p. 314); kad „mokyklinis rašinys, jei geresnis, neišmanomas be analizės elementų“ (Daujotytė, 1997, p. 8). Matyt, todėl literatūrinis rašinys iki šiol deklaratyviai figūruoja kaip viena iš mokyklinio brandos egzamino pasirinkimo galimybių (šalia interpretacijos ir samprotavimo rašinio), tačiau mokytojai iš esmės orientuojasi tik į valstybinio brandos egzamino užduotis, o jose literatūrinio rašinio nėra nuo pat valstybinio egzamino įvedimo – 2001 metų.

Vartydami tų metų spaudą matome, kad mokytojų bendruomenė ir dalis mokslininkų literatūrologų priešinosi abitūros egzaminų kaitai: 1998 m. V. Daujotytė įspėjo, kad literatūra mokykloje pernelyg orientuota į mokslingumą, „netgi į siaurą

filologizmą“, nors filologinį ar humanitarinį kelią rinksis nedaugelis: „Didžiajai daugumai tebebus ar teliks (jei liks) svarbu tik iš literatūros perimta žmogiškoji patirtis, tik gyvenimas, išliekantis kristalinėse literatūros formose“ (Daujotytė, 1998 – cit. pagal Norkevičienė, 2001, p. 6).

1999 m. vykusioje III respublikinėje lituanistų konferencijoje „Literatūra mokykloje: pokyčiai ir požiūrių sankirtos“ siūlomas egzaminų modelis, ypač teksto analizė ir interpretacija, buvo griežčiausiai sukritikuota visų pirma dėl **esminio prieštaravimo** Bendrosiose programose apibrėžtomis literatūrinio ugdymo nuostatomis – „literatūrinio lavinimo centre telkiami ne specifiniai literatūriniai dalykai, o literatūros esmė: jos etinė, filosofinė, religinė, visuomeninė ir pilietinė problematika, literatūros žmogiškasis turinys, padedantis augančiam ir bręstančiam žmogui susivokti, susikurti vertybių orientyrus, pagal kuriuos jis galėtų kaupti bei įprasinti savo paties gyvenimą ir santykius su kitais žmonėmis“ (Bendrosios programos, 1994, p. 20) ir 1) „ryškėjančių naujų tendencijų, kai išstumiami tradicinė literatūros istorija ir stengiamasi įteisinti vien tik teksto analizę bei interpretaciją, beje, labai formalizuotą, filologizuotą, kai prarandamas protingas balansas, derinant šiuos abu būdus“; 2) visumos keitimo fragmentu, „nesukūrus žinių, mokėjimų, įgūdžių pamato, dažnai neatsižvelgiant į psichologines amžiaus ypatybes, į jaunuolio gyvenimišką ir literatūrinę patirtį“; dėl to, kad 3) „sąmoningai stengiamasi atplėšti literatūrą nuo konkrečių visuomeninių sąlygų, nuo kūrėjo asmenybės autentiškumo“; 4) „ardomas tvirtas klasikinis žinių pamatas, jis keičiamas subjektyviu (dažnai nepagrįstu) kalbėjimu“; 5) „paminamas kultūros, literatūros

paveldo perimamumas“ (Abraitytė, 1999, p. 4–5); „egzamine, taigi ir jo projektuojamame lietuvių literatūriniam išsilavinime nebėra klasikos kaip *vertybės*, kaip tam tikros *kultūros konstantos, kultūros kodo*“ (Viliūnas, 1999, p. 14).

Viena vertus, buvo reflektuojama, kad „posūkis naujo žinomų tekstų perskaitymo link kilo iš kintančio humanitarinės visuomenės santykio su literatūra“, tai lėmė ir teksto analizės populiarėjimą; „kitas klausimas, kiek to reikia mokykloje“, nes „teksto analizė neapima visko, kas rūpi literatūrai, ir neatsako į visus klausimus“, „jos mada atėjo – mada ir praeis“ (Tūtlytė, 1999, p. 19, 20). Kita vertus, pabrėžta, kad intelektualai, siūlantys analizuoti vien tekstą, atmetant ir visuomenines istorines aplinkybes, ir asmenybes, užmiršta, kad jie patys „užaugo ant visuminio, klasikinio pamato ir nuėjo ilgą filologinio tobulinimosi kelią, kol sugebėjo pasiekti tą lygį, kurį jau šiandien siūlo 15-mečiui, 16-mečiui“, kad „išskaidyti, atmesti visuomeninius ryšius susitelkiant tik ties fragmentu – tolygu ugdyti suskaldytą, neišsipareigojančią asmenybę“ (Abraitytė, 1999, p. 5); kad tradicinis „rašynas verčia suvokti temą, problemą, struktūrinti savo idėjas“, „moko nuoseklesnio mąstymo ir bendresnio žvilgsnio į literatūrą ir kultūrą“ (Urba, 1999, p. 25).

Didžiausiu teksto analizės ir interpretacijos užduoties trūkumu laikytas jos vertinimo kriterijuose slypintis „*mechaniško* požiūrio į literatūros skaitymą“ pavojus, suvokiant, kad šie kriterijai „neišvengiamai tampa ir literatūrinio ugdymo gairėmis“, kad jie „mokymo praktikoje pavirs schema, atskiriančia mokinį nuo autentiško literatūros kūrinio išgyvenimo“, „gimdys naujus štampus“, kad kūrybiškas kūrinio

skaitymas „gresia virsti bedvase formalistine kūrinio dekonstrukcija arba tiesiog dekonstrukcija“ (Viliūnas, 1999, p. 13).

Tačiau nepaisant lituanistų bendruomenės protestų ir esminio prieštaravimo VU BP, teksto analizė ir interpretacija iki 2007 m. buvo vienintelė VBE teksto rašymo užduotis, nors interpretacija, kaip *vienintelis visuotinio brandos egzamino žanras*, apskritai yra neteiktina, nes grožinio kūrinio interpretaciją gali parašyti tik daugmaž filologinių gebėjimų turintis mokinys. *2008 m. valstybinio brandos egzamino teksto rašymo darbų vertinimo dalykinė analizė* taip pat nurodo, kad „interpretacijos rašiniai, kaip VBE užduotis, negali atlikti literatūrinio išprusimo, kultūrinės brandos vertinimo funkcijos“ (Dalykinė analizė, 2008, p. 17).

2008 m. šalia grožinio kūrinio interpretacijos įvedama alternatyvi teksto rašymo užduotis – *publicistinio samprotaujamojo teksto rašymas*, turintis paskatinti mokinius savarankiškai mąstyti, panaudoti savo kultūrinę ir socialinę patirtį. Užduotis taip ir skamba: „Rašydami remkitės kultūrine patirtimi (grožinės literatūros ar kitais meno kūriniais, mokslo, religijos žiniomis, tradicijomis ir t. t.) ir socialine patirtimi“. Temų formuluotės, pavyzdžiui, *Ką reiškia būti tolerantiškam?* (2008 m.); *Ar žmogus visada gali rinktis ir yra atsakingas už savo veiksmus?* (2010 m.), leidžia mokiniui pademonstruoti išprusimą, apsiskaitumą, originalų mąstymą, tačiau lygiai taip sudaro sąlygas tuščiažodžiavimui ir manipuliacijai. 2008 m. atlikta *Valstybinio brandos egzamino teksto rašymo darbų vertinimo dalykinė analizė* parodė, kad daugumos abiturientų kultūrinę patirtį „iš esmės sudaro menko lygio populiariosios, dažniausiai televizinės produkcijos, kul-

tūros turinys“, kad „vidurinį išsilavinimą įgijęs jaunuolis nenori ar negali jo turiniu remtis arba laiko jį mažiau vertingu už tą, kuriam įgyti nereikia jokio išsilavinimo“, kad „neiš(si)ugdyta autentiško santykio su mokykloje skaitomais literatūros kūriniais reikmė, neišlavinti tokio santykio ieškojimo gebėjimai neleidžia mokiniui tų kūrinių medžiaga remtis savarankiškai samprotaujant“, kad labiausiai stebinanti buvo vertintojų „išankstinė nuostata, jog brandaus ir gilaus samprotavimo iš abituriento negalima nei tikėtis, nei reikalauti“ (Dalykinė analizė, 2008, p. 17, 18). Taigi, po aštuonerių metų interpretacijos rašymo įvedus samprotavimo rašinį tapo akivaizdu, kad yra prarastas natūralus santykis su literatūros kūriniais.

III. Būtinąs prasminis vertybinis pokytis – per brandos egzamino užduotį

Žvelgiant plačiau, visą dešimtmetį buvo ugdytas iš esmės tik instrumentinis manipuliacinis mąstymas, metodologinėje plotmėje net nekeliant klausimo, kokia brandos egzaminui teikiamų užduočių prasmė, kokią grįžtamąjį ryšį tai turi ugdymo procesui. Edukologai teigia, kad nėra švietimo metodologinių orientyrų (Targamadžė, 2009, p. 36–42); kad ugdymas pateko į „neapibrėžtą, iš vienos pusės vadybininkų, iš kitos pusės anoniminių ekspertų kontroliuojamą situaciją“ (Duoblienė, 2011, p. 26).

Akivaizdu, kad šioje situacijoje yra būtinąs prasminis vertybinis pokytis. Pirmiausia jis ateina kartu su *Lietuvių kalbos ugdymo 2010–2014 m. strategija*, siekiančia, kad „į ugdymo programas įtraukta literatūra formuotų ir meninį skonį, ir pasaulėžiūrą, ir moralines nuostatas“ (Strategija,

2010, 11.3.4.); keliančia uždavinį „sustiprinti kūrybinio, kritinio ir etinio mąstymo ugdymą visais ugdymo turinio aspektais“ (Strategija, 2010, 11.4.). Šios strategijos nuostatomis remiasi nauja *Lietuvių kalbos ir literatūros vidurinio ugdymo bendroji programa (2011 m.)*, sugražinusi dalykui visą pavadinimą ir atnaujinusi požiūrį į literatūrą ne tik kaip į žodžio meną, bet ir kaip į pamatines vertybes perteikiančią, identitetą stiprinančią, tautos ir žmogaus egzistencinę patirtį perduodančią kultūros sritį. Šiuo požiūriu 2011 m. Lietuvių kalbos ir literatūros VU BP perima 1994 m. Bendrųjų programų svarbiausias nuostatas (žr. Bendrosios programos, 1994, p. 172). Esminis programos naujumas – tai, kad ji paverčia literatūros kursą pasakojimu apie pagrindinius reiškinius ir idėjas, kurie vienaip ar kitaip įsirašė literatūros kūrinuose. Programa siekiama formuoti pasaulio, susijusio priežasties ir pasekmės ryšiais, visumos vaizdą, parodyti, kaip gyvenimas nulemia kūrinį. Tačiau tokia VU BP neveiktų, jei egzamino užduotys ir toliau orientuotų kita kryptimi.

Kuriant *Lietuvių kalbos ir literatūros 2013 m. brandos egzamino programą* laikomasi nuostatos, kad lietuvių kalba ir literatūra, kaip ir kiekvienas mokomasis dalykas, privalo turėti konkretų objektą ir aiškiai apibrėžtą turinį, kurio pagrindu rengiamas brandos egzaminas. Egzamino pobūdis turi atitikti VU BP tikslus ir teigiamai veikti ugdymo procesą, todėl numatoma, kad egzamino užduotis bus rašinys, t. y. atvirojo tipo integruota užduotis, kurią atlikdamas mokinys parodo kultūrinę brandą; analizės, sintezės, klasifikavimo, apibendrinimo, vertinimo, problemų sprendimo ir argumentavimo gebėjimus; kalbos vartojimo efektyvumą ir raštingumą (Brandos

egzamino programos projektas, 2011, p. 2, 3). Brandos egzaminui numatoma pateikti du rašinio žanrus: literatūrinį rašinį, kuris reikalauja aptarti pasirinktus literatūros kūrinius, ir samprotavimo rašinį, kuris reikalauja kalbėti apie kultūros ir gyvenimo aktualijas, pasirenkant tinkamą kontekstą ir įtraukiant bent vieną literatūros kūrinį. Literatūros studijų tikslas šiuo atveju yra išmokyti mokinius savarankiškai mąstyti ir rašyti. Profesionalių rašymo konsultantų patirtis rodo, kad analitiniai mokinių gebėjimai, lavinami rašant tekstus iš literatūros analizės, yra perkeliama ir į kitas disciplinas (Gocsik, 2009), nes skaitydami ir nagrinėdami kanoninius kūrinius, mokiniai mokosi ne specifinės filologinės analizės, o argumentavimo pagrindų, kritinio mąstymo ir kalbos. Būtent tai ir tenkintų visų aukštųjų mokyklų poreikius.

Išvados

Švietimo reformos pradžioje lietuvių kalbos kaip dalyko objektas buvo postmoderniškai išplėstas, t. y. gimtajai kalbai priskirtas kitų dalykų vienijimo ir integravimo vaidmuo; įvedant komunikacinį metodą į pagrindinį ugdymą atsakyta sisteminiu gramatikos mokymo; vidurinio ugdymo srityje pamažu atsakyta sisteminės kultūros istorijos dimensijos. Tai lėmė ugdymo subjektų dezorientaciją, literatūros auklėjamosios ir pasaulėžiūrą formuojančios funkcijos dekonstrukciją, brandos egzamino neapibrėžtumą.

Privalomo lietuvių kalbos brandos egzamino užduotys turi daryti teigiamą įtaką ugdymo procesui: skatinti ugdytis nuoseklią mąstymą, bendresnį kritinį žvilgsnį į literatūrą ir kultūrą. Šiuo požiūriu dabartinės egzamino užduotys nėra pačios tinkamiausios: 1) publicistinio *teksto suvokimo*

testas yra ne tik menkos skiriamosios gebos, bet deformuoja patį skaitymo procesą, nes natūraliai skaitant keliamos ir tikrinamos *savo* hipotezės, o skaitant pagal duotus klausimus orientuojamasi į kito žmogaus hipotezes, todėl nelieka autentiško santykio su tekstu; 2) grožinio *teksto analizė ir interpretacija* kaip brandos egzamino užduotis netinka dėl jos vertinimo schemos, kuri neišvengiamai tampa literatūrinio ugdymo gairėmis ir, orientuodama susitelkti ties fragmentu, ne tik atskiria mokinį nuo autentiško literatūros kūrinio išgyvenimo, bet ir turi įtakos fragmentiškam mąstymui formuotis.

LITERATŪRA

2007 metų egzamino kokybinė analizė: 2007 metų lietuvių gimtosios kalbos (testo ir teksto interpretacijos) valstybinių brandos egzaminų rezultatų kokybinė analizė. Prieiga per internetą http://www.egzaminai.lt/failai/346_rez_analize_2007_VBE_kokybine_lietuviu_gimtoji.pdf, [žiūrėta 2011-04-20].

2008 metų egzamino statistinė analizė: 2008 metų lietuvių gimtosios kalbos valstybinio brandos egzamino rezultatų statistinė analizė. Prieiga per internetą http://www.egzaminai.lt/failai/800_rez_analize_2008_VBE_statistine_liet_gimtoji.pdf, [žiūrėta 2011-04-20].

2010 metų egzamino statistinė analizė: 2010 metų lietuvių kalbos (gimtosios) valstybinio brandos egzamino rezultatų statistinė analizė. Prieiga per internetą http://www.egzaminai.lt/failai/1734_LIET_G_K_ST-AN_2010.pdf, [žiūrėta 2011-04-20].

III respublikinės lituanistų konferencijos „Literatūra mokykloje: pokyčiai ir požiūrių sankirtos“ Rezoliucija. *Mokykla*, 1999, Nr. 7, p. 30–31.

Abraitytė, L. Literatūrinis ugdymas šiandienos mokykloje – naujos galimybės ar paviršutiniškumo grėsmė? – III respublikinė lituanistų konferencija „Literatūra mokykloje: pokyčiai ir požiūrių sankirtos“ *Mokykla*, 1999, Nr. 7, p. 4–8.

Dalykinė analizė, 2008: Lietuvių gimtosios kalbos 2008 m. valstybinio brandos egzamino teksto rašymo darbų vertinimo dalykinė analizė. Aut. Z. Nauckūnaitė, A. Šventickienė, D. Kubilinskienė. Vilnius, 2008.

Beveik du dešimtmečius, pasidavus administravimo inercijai, lietuvių kalbos mokymo ir literatūrinio ugdymo klausimu menkai buvo įsiklausoma į lituanistų bendruomenės nuomonę, stigo tinkamos situacijos analizės ir strateginio mąstymo. Literatūrinio ugdymo procese nebuvo laikomasi tinkamos pusiausvyros, derinant teksto interpretaciją ir tradicinę literatūros istoriją, kuri užtikrina kultūros, literatūros paveldo perimamumą. Todėl buvo būtina atitinkamai koreguoti ugdymo turinį ir atsisakyti egzamino užduočių, iškreipiančių lietuvių kalbos ir literatūros kaip mokomojo dalyko esmę.

Daujotytė, V. Tema ar / ir tekstas? *Mokykla*, 1997, Nr. 10, p. 6–11.

Duoblienė, L.; Bulajeva, T. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai – kokybiško ugdymo garantas? *Acta paedagogica Vilnensia*. 2008, Nr. 21, p. 59–74.

Duoblienė, L. (2006). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: Refleksijos ir dialogo link*. Vilnius: Tyto Alba.

Duoblienė, L. (2011). *Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos*: Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Gocsik, K. Teaching writing through literature. Prieiga per internetą: <<http://www.dartmouth.edu/~writing/materials/faculty/pedagogies/literature.shtml>>, [žiūrėta 2011-01-15].

Jackūnas, Ž. Lietuvių kalba reformuotoje Lietuvos mokykloje. *Gimtasis žodis*, 1994, Nr. 6, p. 1–3.

Klein, P. D. Reopening Inquiry into Cognitive Processes in Writing-To-Learn. *Educational Psychology Review*, 1999, 11 (3), p. 203–270.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. Vilnius: Leidybos centras, 1994.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai. XI–XII klasės. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2002.

Lietuvos švietimas. Tik faktai (2010). Vilnius.

Lietuvių gimtosios kalbos brandos egzaminų programa, 2009. Prieiga per internetą: <[www.egzaminai.lt/failai/929_lietuviu\(g\)_progr-2009.pdf](http://www.egzaminai.lt/failai/929_lietuviu(g)_progr-2009.pdf)>, [žiūrėta 2011-04-20].

Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminų programa. Projektas. 2011. Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt/veikime/be/failai/Lietuviu_kalbos_ir_literaturos_VBE_programos_projektas_2011-04-14.pdf>, [žiūrėta 2011-04-20].

Lietuvių kalbos ugdymo bendrojo lavinimo programos vykdančiose mokyklose 2010–2014 metų strategija. Prieiga per internetą: <[www.smm.lt/ugdymas/docs/Lietuviu%20kalbos%20strategija%20\(1\).pdf](http://www.smm.lt/ugdymas/docs/Lietuviu%20kalbos%20strategija%20(1).pdf)>, [žiūrėta 2011-03-28].

Literatūra dabarties mokykloje – prabanga ar būtinybė. *Gimtas žodis*, 2009, Nr. 2, p. 19–29.

Martinaitis, M. (1992). *Papirusai iš mirusiųjų kapų*. Vilnius.

Narkevičienė, R. Diskusijų (ne)laisvės metas. *Gimtas žodis*, 2001, Nr. 2, p. 2–7.

Narkevičienė, R. Naujovės istorijos perspektyvoje. *Gimtas žodis*, 2010, Nr. 12, p. 19–22.

Plentaitė, V. *Lietuvių kalbos mokymas. Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1993.

Ruseckienė, L. *Literatūros pedagogikos studijos*. Vilnius: Gimtas žodis, 2001.

Salienė V. Lietuvių kalbos ugdymo didaktinių nuostatų ir programos 11–12 klasėje turinio kaita ir dermės galimybės. *Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika: mokslo darbai*. 2002, t. 1, p. 76–83.

Salienė, V. Changes in Content of Didactic Principles and Programmes of Lithuanian Education and Development in 11–12 Forms and Possibilities for their Conformity. *Acta universitatis Latviensis*. Volume 678. Pedagogy. Educational Sciences and Pedagogy in the Changing World. Latvijas Universitete, 2005, p. 53–59.

Salienė, V. *Lietuvių kalbos ugdymo didaktikos kaita universitete ir vidurinėje mokykloje: tendencijos, problemos, dermės galimybės*. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2007.

Salienė, V. Lietuvių kalbos ugdymas: žinios, mokėjimai, kompetencijos. *Pedagogika*, 2009, Nr. 95, p. 139–145.

Stoškus, K. A. Kalba, kultūra ir integruotas mokymas. *Mokykla*, 1996, Nr. 12, p. 5–8.

Targamadžė, V. Ateities mokyklos eskizo brėžtis: metodologinė įžvalga. *Pedagogika*, 2009, t. 95, p. 36–42.

Tūtlytė, R. Santykio su literatūra kaita. III respublikinė liuanistų konferencija „Literatūra mokykloje: pokyčiai ir požiūrių sankirtos“. *Mokykla*, 1999, Nr. 7, p. 18–20.

Universaliosios ugdymo programos, 1992.

Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos.

Viliūnas G. Kultūrą integruojanti disciplina. III respublikinė liuanistų konferencija „Literatūra mokykloje: pokyčiai ir požiūrių sankirtos“. *Mokykla*, 1999, Nr. 7, p. 11–17.

Languages in Education, Languages for Education. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/langeduc/le_platformintro_EN.asp>, [žiūrėta 2011-03-28].

CONCEPT OF LITHUANIAN LANGUAGE AND LITERATURE: A DISCOURSE ON DEVELOPMENT OF SECONDARY EDUCATION

Zita Nauckūnaitė

S u m m a r y

The article analyzes gradual change of the concept of Lithuanian Language and Literature as a school subject in general education from 1993 to 2011. It focuses on secondary education defined by *General Curriculum Framework for secondary education* and *Examination Syllabus*. The latter has been serving as a source of orientation for teachers of 11th–12th forms.

Since compulsory *matura* examination has a strong washback effect on the whole process of education, a detailed analysis of the examination tasks is presented. The principal proposition is that the tasks have been far from appropriate: *the test on understanding a text* is of low discriminating value,

it distorts the natural process of reading, since the reader does not put forward personal hypotheses, as it happens in natural reading, but has to rely on the hypotheses suggested by the tester's questions, therefore reading loses its authenticity; analysis and interpretation of a piece of fiction is not appropriate as an examination task because of its framework of assessment, which inevitably becomes a landmark of literary education and, while focusing student's attention on a separate fragment, separates the student from authentic perception of a literary work, holds back the development of powerful thinking, fosters a fragmented noncommittal personality.

The conclusion states that the *matura* examination of Lithuanian language and literature should be designed with the positive washback in view. The following aims of the 2013 examination on Lithuanian language and literature are presented: to assess students' general literacy, i.e. the ability to write a cohesive argumentative text meeting the language requirements of accuracy; to assess students' general abilities to solve problems, analyze, make interpreta-

tions and evaluations. Two genres suggested for *matura* examination are discussed: an essay for analysis of literary works chosen from the syllabus, and argumentative composition for discussing cultural and everyday life issues in an appropriate context and with the reference to at least one piece of literature.

Key words: secondary education, general curriculum framework, *matura* examination, change in education.

Įteikta: 2011 05 20
Priimta: 2011 06 30